

Prikazi knjiga i časopisa

Ulrich Engel, SYNTAX DER DEUTSCHEN
GEGENWARTSSPRACHE,

Erich Schmidt Verlag, Berlin 1977.

U obilju novije literature i standardnih priručnika koji se bave njemačkom gramatikom Engelova se knjiga, izašla kao 22. svezak u seriji »Grundlagen der Germanistik«, ističe svojom teoretskom fundiranošću i eksplicitnim opisom primijenjene metode. Zbog toga je zanimljiva ne samo za germaniste nego i za ostale filologe koji se bave problemima jezika.

Knjiga je podijeljena u sedam poglavlja: 1. Uvod: o teoriji i metodi, 2. Monemi, 3. Osnovni pojmovi suprafonematskog područja, 4. Fraze, 5. Rečenice, 6. Gomilanje i 7. Tekst.

U prvom se poglavlju kao prvi problem raspravlja pitanje odnosa jezika i gramatike: što je jezik, a što je gramatika. Jezik nije jedinstvena tvorevina, nego se, kao prirodni jezik, po svojim funkcijama realizira u tri dimenzije: dijakronoj (jezik u svojem povijesnom razvoju), dijatopskoj (regionalni jezici, dijalekti) i dijastratskoj (slojevi jezika, jezici raznih socijalnih slojeva). Pored dijatopskih i dijastratskih varijanata postoji i standardni jezik, koji, doduše, razumiju svi članovi jezične zajednice, ali ga ne primjenjuju u jednakoj mjeri i s jednakom vještinom. Taj standardni jezik nije teoretski konstrukt, nego je zaista upotrebnii jezik velikog dijela jezične zajednice, i to je jezik kojim se Engel bavi u svojoj sintaksi.

Gramatika jezika — kao i svaka znanstvena teorija — ne postoji »po sebi«, već nju prave gramatičari, polazeći s različitim stajališta i primjenjujući različite metode. Pritom su osobito važni principi neproturječnosti, potpunosti i ekonomičnosti, i tu može doći do razmimoilaženja u mišljenju: ne da li je neka gramatika ispravna ili ne, nego da li je jedna gramatika bolja od druge.

U lingvistici se danas »gramatikom« nazivaju vrlo disparatni opisi, ali svi ma njima je zajedničko da opisuju jezik, bilo kao cjelinu, bilo kao dijelove, no većinom kao dijelove. Engel smatra da gramatika obuhvaća ne samo izraz

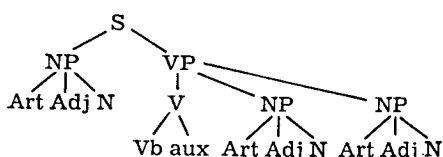
(dakle ono što se auditivno i vizuelno opaža) već i *sadržaje* (funkcije, značenja). Time se semantika ne isključuje iz gramatičkog razmatranja, kao što se to inače često događa. Gramatika može biti deskriptivna ili normativna — Engelova je, dakako, deskriptivna. Ali i opis se može dati na dva načina: jezik se može opisati kao nepromjenljivi predmet, a mogu se opisati i uvjeti govorenja, pravila po kojima se kombiniraju riječi, stvaraju rečenice i tekstovi. Prvi tip gramatike naziva se *analitičkom* gramatikom, a drugi *proizvodnom* gramatikom. Razlika među njima nije velika jer se, teoretski, svaka analitička gramatika može formulirati kao proizvodna i obratno. Engel smatra da je u nastavi korisnija proizvodna gramatika i zato je njegova »Sintaksa« proizvodna.

Svaka se gramatika bavi elementima i kombinacijom elemenata. Osnovni element gramatičkog opisa jest *monem*, najmanja jedinica suprafonematske razine. Prema tome inventar fonema i pravila po kojima se fonemi kombiniraju u moneme nisu predmet razmatranja gramatike. Gramatika počinje tek na suprafonematskom području. Kombinatorika elemenata tog suprafonematskog područja »neka bude nazvana sintaksom«, kako to Engel formulira. Takav pojam sintakse obuhvaća više nego što je to u tradicionalnoj gramatici uobičajeno.

Osnovni pojam u kombinatorici elemenata jest *koneksija*, pravilima određeno pojavljivanje dviju klasa elemenata, a time i pojedinačnih elemenata. Drugim riječima, koneksija je ograničenje u distribuciji. Među elementima *pas* i *lajati* postoji koneksija jer se oni u određenim uvjetima zajednički pojavljuju: *pas laje, laje pas, laje li pas? pas koji laje* itd. Međutim, ona još ništa ne kaže o poretku elemenata u jezičnom nizu. Linearni poredak elemenata određuje *pozicija*. Može se zamisliti gramatika koja sadrži tri dijela: *koneksijski*, *pozicijski* i *fonematski* dio — poredak koji odgovara zamišljenom redoslijedu u proizvodnji jezika. Misao koja se želi izraziti pojavljuje se u jezičnom obliku kao konstrukt *koneksijskog* dijela (tip grupe riječi, rečenična shema itd.), koji se u *pozicijskom* dijelu stavlja u linearni slijed i konačno mu se u *fonematskom* dijelu pridružuje glasovni oblik. Takva bi gramatika bila neekonomična jer bi se svaki terminalni konstrukt morao posebno i pojedinačno proizvoditi. Postupak pro-

izvodnje se, međutim, bitno skraćuje ako se strukturalno srodni konstrukti transformacijom svedu jedni na druge. Tako se, na primjer, rečenice *Die Bundesbahn hat Busse eingesetzt* i *Von der Bundesbahn sind Busse eingesetzt worden*, kao grupa riječi *Der Einsatz von Bussen durch die Bundesbahn* mogu proizvesti neovisno jedna od druge. Međutim, one su strukturalno srodne i mogu se transformacijom svesti jedna na drugu (aktiv, pasiv, nominalizacija). Time se tri naoko različita niza jezičnih jedinica svode na jedan proizvodni postupak, a tri konačna konstrukta dobivaju se primjenom transformacije. Što će u transformaciji biti transformand a što transformat, dakle što će biti »jezgrema rečenica«, tj. onaj niz jezičnih jedinica koji se transformira, a što rezultat transformacijskog postupka, nije zadano jezičnim materijalom, već je to rezultat razmišljanja samog gramatičara (koji se obično oslanja na tradiciju školske gramatike).

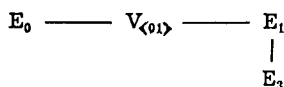
Gramatike se među sobom razlikuju po tome na koji je način u njima organiziran koneksijski dio. Dva najvažnija principa organizacije koji među sobom konkuriraju jesu *konstituencija* i *konkomitancija*. Princip konstituencije predstavlja koneksije kao relaciju dio-cjelina, a može se označiti i kao odnos između dviju ili više jedinica formulacijom »sastoji se od«. Tog je tipa pravilo tradicionalne gramatike, bazirano još na Aristotelu, da se rečenica sastoji od subjekta i predikata, a to isto označava i prvo pravilo generativne transformacijske gramatike Chomskyjeve škole: $S \rightarrow NP + VP$. Daljim dijeljenjem elemenata po principu »sastoji se od« dobivaju se konstituentne konkretne rečenice koja se proizvodi (ili opisuje):

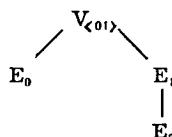
Taj dijagram (phrase marker) proizvodi rečenicu:

Ein fallender Ast hat meinem jüngeren Bruder das linke Bein abgeschlagen. Konkomitancija, međutim, opisuje koneksije drukčije. Njezina je osobitost da se svaki element pojavljuje samo jedanput (u opisu po konstituentama elementi se pojavljuju u više reprezen-

tacija: $S = NP + VP = Art + Adj + N + V + NP + NP$ itd.). Gornja rečenica može se konkomitancijalno prikazati ovim dijagramom:

On označava da je dopuna u nominativu (E_0) vezana uz glagol (V) koji uz sebe mora imati osim te dopune još i dopunu u akuzativu (E_1) (to je naznačeno indeksom <01>). Ako je E_1 dio tijela, onda je obligatna dopuna u dativu (E_3), koja označava živo biće kojemu pripada E_1 . Poredak elemenata u gornjem dijagramu već je djelomično naznačen: glagol u sredini, lijevo »subjekt«, desno »objekt«, dok je »posesivni dativ« postavljen nešto niže. Uobičajeno je da se konkomitancijalni dijagrami prikazuju kao dependencijalni dijagrami, kao dijagrami u kojima je odnos među elementima prikazan kao odnos zavisnosti od glagola, u kojem je u vertikalnom slijedu viši element *regens* nižeg elementa, *dependens* (taj se problem dalje razrađuje u trećem poglavlju):¹

Međutim, naglašava Engel, smjer zavisnosti elemenata nije zadan jezikom, nego je artefakt koji proizlazi iz proizvoljne odluke gramatičara. Proizvoljnost zavisnosti može se demonstrirati na nominalnoj grupi, u kojoj nije jasno da li je član *regens*, a imenica *dependens* ili je, naprotiv, imenica *regens*, a član od nje zavisan.

Odnosi među elementima mogu se opisati nizom relatora koji (grafički) prikazuju tipove zavisnosti:

X

|

Y

Među konstruktima X i Y postoji nespecifičan odnos zavisnosti, tj. nije određeno zavisi li Y od X obligatno ili fakultativno.

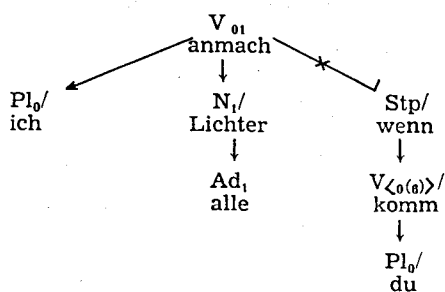
¹ Usp. Pavica Mrazović, »Teorija gramatike zavisnosti«, *Strani jezici* 1—2/1975. i Stanko Žepić, »Gramatika zavisnosti i teorija valentnosti«, *Suvremena lingvistika* 11, Zareb 1975.

X
↓
Y Među konstruktima X i Y postoji obligatna zavisnost: kad se pojavljuje X, uvijek se mora pojaviti i Y.

X
└
Y Među konstruktima X i Y postoji fakultativna zavisnost: ako se pojavljuje X, može se pojaviti Y.

X
✱
Y Taj relator pokazuje da je Y, do-
duše, vezan za X, ali da, zapravo,
nije od njega zavisian.

X/Y Među konstruktima X i Y postoji odnos ekskluzije: ako se pojavljuje X, ne može se pojaviti Y. Takav opis odnosa može se demonstrirati na rečenici: *Wenn du kommst, mache ich alle Lichter an*, koja ima ovu strukturu.

Dijagram pokazuje da nukleus glavne rečenice, glagol *anmachen*, ima obligatne dopune u nominativu i u akuzativu, koje se realiziraju kao Pl₀/ (lična zamjenica u nominativu) i N₁/ (imenica u akuzativu). Kosa crta označava da se u istoj okolini mogu pojaviti i drugi konstrukti, npr. mjesto imenice *Lichter* zamjenica *sie*, koji se kao članovi iste paradigme u konkretnoj realizaciji među sobom isključuju. Simbol Stp označuje temporalni subjunktor, koji je prikazan kao reagens zavisne rečenice, a ujedno je relatorom ✱ vezan za nukleus glavne rečenice. Glagol zavisne rečenice *kommen*, prikazan simbolom V_{<0(6)>}/, ima obligatnu dopunu u nominativu, a fakultativno može uz njega stajati priloška oznaka smjera (Direktiv-ergänzung). Simbol Ad₁ označava determinativ u akuzativu. Tim pojmovnim aparatom (koji je ovdje prikazan samo djelomično i u svojim najosnovnijim crtama) mogu se opisati (i proiz-

vesti) sve kombinacije monema, od fraze do teksta.

Drugo poglavlje bavi se monemima. Postoje tri klase monema: leksemi, fleksemi i derivanti i oni su sadržani u leksikonu. Dakle, leksikon je popis leksičkih jedinica (koji se, dakako, ne može dati u konačnom obliku) te popis »nastavaka« i tvorbenih morfema. U njemačkom postoji sedam kategorija fleksema: padež, lice, broj, rod, komparacija, verbal I (finitni glagol) i verbal II (nominalni glagolski oblici). Povezivanjem leksema s pojedinim kategorijama fleksema (padež, rod i verbal I) dobivaju se klase leksema, u osnovnoj podjeli partikule L1 i fleksibilija. Fleksibilija se dalje dijele u dvije subklase: L2 koja se poklapa s tradicionalnom klasom glagola i L3 s tri subsubklase, koje nisu identične s tradicionalnim klasama imenice, zamjenice i pridjeva. Taj dio gramatike koji se bavi promjenljivim riječima i koji tradicionalna gramatika naziva morfologijom ovdje se zove fleksematika.

Principi tvorbe riječi obrađeni su u odjeljku o tvorbi leksema. Proces tvorbe može se svesti na formulu La+x=Lb, koja kazuje da se osnovni leksem La nalazi na neki način sadržan u proizvedenom leksemu Lb, a da je dodan element, x koji može biti leksem ili derivant. Ako je x leksem, onda se radi o slaganju, ako je pak derivant, riječ je o izvođenju: *radfahr-* (La: *fahr-*, x = *rad*), *denkbar* (La: *denk-*, x = *bar*).

Ta vrlo korisna distinkcija između pojma leksem i riječi (koja se vidi i u tradicionalnoj tvorbi riječi, jer nisu uvijek riječi ono što se kombinira u nove jedinice, nego upravo leksemi) definira se kao razlika između jedinice leksikona i jedinice koja je potencijalno dio sintagme: »Riječ je leksem u svojem (leksematskom) kontekstu«. To znači da je klasa riječi (vrsta riječi po terminologiji školske gramatike) zadana svojom okolinom, tj. drugim klasama riječi s kojima se može kombinirati. Ni tu se Engelova podjela ne poklapa s onom koja nam je dobro poznata iz školske gramatike. Tradicionalna gramatika definira vrste riječi semantički, Engel ih određuje distribucijski. To su nomen, verb, adnomen, pronomen, subjunktor, kopulativna partikula, prepozicija, konjunkt i klasa preostalih riječi (Restklasse). Ne ulazeći u detalje te klasifikacije, možemo utvrditi da adnomen obuhvaća pridjeve, dio zamjenica, član i priloge, pronomen obuhvaća samo one zamjenice

koje stoje »mjesto imenice«; subjunktori su veznici zavisnih rečenica, dok konjunktori povezuju istovrsne konstrukte, dakle nezavisno složene rečenice, riječi i fraze; kopulativne partikule su pridjevi koji se mogu upotrijebiti samo kao dio predikata uz kopulativne glagole (*quitt, leid*); klasa prepozicija potpuno se poklapa s tradicionalnom klasom prijedloga, dok klasa preostalih riječi sadrži partikule koje nisu obuhvaćene nijednom od spomenutih klasa partikula, a može se subklasificirati semantički u riječi koje imaju deiktičku funkciju (*da, darüber*), elemente koji izražavaju subjektivni stav (*vermutlich, wahrscheinlich*) i negacije (*nicht, keineswegs*). Elementi svake od tih klasa riječi mogu teoretski biti nukleusi fraze, pa se može razlikovati toliko klasa fraza koliko ima klasa riječi (o tome raspravlja četvrto poglavlje). Najčešće su i dosad najbolje opisane verbalna i nominalna fraza, ali, smatra Engel, treba uzeti u obzir i ostale fraze.

Centralno mjesto u Engelovoj sintaksi (ne samo po opsegu nego i po njegovu značenju) zauzima peto poglavlje, koje se bavi rečenicama. Rečenica se definira kao verbalna fraza u širem smislu, dakle fraza kojoj je nukleus glagol. Elementi te verbalne fraze mogu se podijeliti na dopune (*Ergänzungen*) i dodatke (*Angaben*) prema njihovoj povezanosti s glagolom. Dopune se pojavljuju samo kod određenih subklasa glagola, dok su dodaci mogući kod svih glagola. Zbog toga su dopune konstitutivni dijelovi rečenice, po kojima se tipovi rečenica mogu među sobom razlikovati, dok su dodaci nekonstitutivni elementi, koji se, po pravilu bez ograničenja, mogu pojavljivati u svakoj rečenici. Svaka dopuna pripada jednoj klasi pa zato dopune kao elementi klase tvore paradigmu. Svaka se dopuna može anaforizirati, tj. zamijeniti pronominalnim ili adverbijalnim elementom.

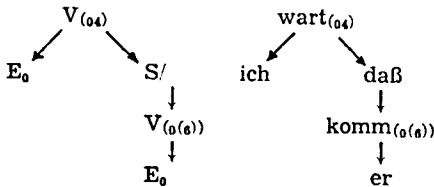
U njemačkom se može ustanoviti da postoji deset klasa dopuna, a to znači deset klasa rečeničnih dijelova koji zavisive od subklasifikacije glagola kao nukleusa rečenice. To su:

- E₀ dopuna u nominativu (tradicionalni subjekt), može se anaforizirati zamjenicom u nominativu;
- E₁ dopuna u akuzativu (objekt u akuzativu), anafora je zamjenica u akuzativu;
- E₂ dopuna u genitivu (objekt u genitivu), anafora je *dessen* ili *deren*;

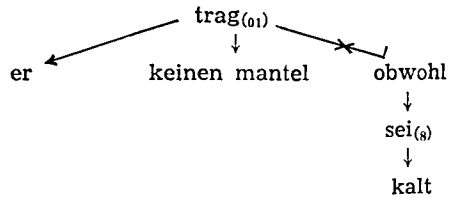
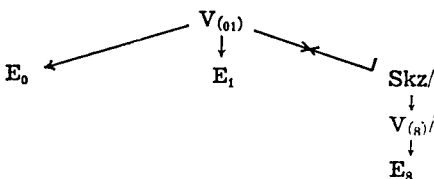
- E₃ dopuna u dativu (objekt u dativu), anafora je zamjenica u dativu, koja se može subklasificirati prema značenju dativa (*ethicus, sympathicus, possessivus*);
- E₄ prepozicionalna dopuna (prepozicionalni objekt), može se anaforizirati određenom prepozicijom i odgovarajućim padežom zamjenice, npr. *darauf* kao anafora za E₄ u rečenici *Ich habe mich auf dich verlassen*;
- E₅ situativna dopuna (adverbijalna dopuna, priloška oznaka mjesta), može se anaforizirati sa *da*, npr. *Er wohnt in Kairo — Er wohnt da*;
- E₆ direktivna dopuna (priloška oznaka smjera), anafora je (*da*)*hin, von dort*, npr. *Er geht nach Österreich — Er geht hin*;
- E₇ supsumptivna dopuna (substantiv kao imenski predikat), anafora je *so* ili *es*, npr. *Meier ist mein Freund — Meier ist es*;
- E₈ kvalitativna dopuna (adjektiv kao imenski predikat), anafora je *so, solch-* ili *es*, npr. *Sonja ist durstig — Sonja ist so*;
- E₉ verbatimna dopuna (infinitivna rečenica), anafora je *es tun, es sein* i sl., npr. *Er ließ die Kinder singen — Er ließ es tun*.

Te dopune mogu se kombinirati. Kombinacije ovise o subklasifikaciji glagola koji mogu imati najviše do četiri dopune. U njemačkom postoji oko četrdeset mogućih kombinacija, pa, prema tome, postoji i oko četrdeset mogućih tipova rečenica (*Satzmuster*). Za svaki glagol može se ustanoviti koje dopune mora i može imati, dakle s kojim dopunama konstruira rečenicu, i ta se kombinacija može kodirati brojevima kojima su dopune ovdje označene. Tako svaki glagol dobiva svoj »rečenični plan« (*Satzbauplan*), tj. moguće indeksom kodirane obligatne i fakultativne dopune, npr. *beschuldigen*_{<012>} gdje indeks <012> označava da taj glagol ima dopune u nominativu, akuzativu i genitivu i da su sve tri dopune obligatne: *Man bechuldigt ihm der Unaufmerksamkeit*. Ili npr. *sagen*_{<01(3)>}, gdje su nominativ i akuzativ obligatni, a dativ fakultativan: *Er sagte ihr, was er dachte* (ovdje je akuzativ realiziran kao objektna rečenica, a dativ se može izostaviti a da se ne naruši gramatička ispravnost rečenice). Rečenični plan je, prema tome, apstraktni nelinearni

strukturni model rečenice u kojem je zadan samo glagol kao element jedne glagolske subklase i njegove dopune. Poredak elemenata i vrsta rečenice mogu varirati, npr. *Ihr sagte er, was er dachte. Was er dachte, sagte er ihr. Sagte er ihr, was er dachte? ... ob er ihr sagte, was dachte?* itd. Isto su tako vrijantni i broj i vrsta dodataka. Premda dodaci nisu neposredno zavisni od glagola, mogu imati važnu komunikativnu funkciju. Pojavljuju se u različitim oblicima izraza, a sadržajno se mogu subklasificirati u nekoliko podgrupa, npr. cirkumstanti (kauzalni, temporalni, lokalni itd.): *aus diesem Grund, am nächsten Freitag, im Kino*, existimatoria (izražavaju mišljenje govornika): *vielleicht, eigentlich, zweifellos, wahrscheinlich*, modificativa: *fleißig, gerne, mit beachtlicher Geschwindigkeit*, negacije: *nicht, in keiner Weise*. Podjela rečeničnih dijelova na dopune i dodatke može se primijeniti i pri klasifikaciji zavisnih rečenica jer se svaka dopuna ili dodatak može realizirati kao rečenica pa je, prema tome, i svaka zavisna rečenica zapravo dio glavne rečenice (u Engelovoj terminologiji *Obersatz* i *Untersatz*). Na taj način može se opisati, npr. rečenica *Ich warte, daß er kommt*. Kao *Ich warte E₄* i *Er kommt*. Rečenica *Er kommt* subjungira se na mjesto E₄ tako da se dobiva ova struktura:

To je princip opisa svih zavisnih rečenica koje stoje na mjestu dopune. To isto vrijedi i za opis adverbijalnih rečenica, koje, po pravilu, stoje na mjestu nekog dodatka u glavnoj rečenici samo što je u tom slučaju dependencijski odnos elemenata drukčiji. To se vidi iz opisa rečenice: *Obwohl es kalt war, trug er keinen Mantel*, koja ima ovu strukturu:

Koncesivni subjunktor *Skz obwohl* uvodi zavisnu rečenicu, koja stoji na mjestu koncesivnog cirkumstanta u glavnoj rečenici, a mogao bi se realizirati kao prepozicionalna grupa *trozt Kälte*. Relator -¹ pokazuje da je ta grupa dodatak, a ne dopuna.

Dva kratka poglavlja zaključuju knjigu. Šesto poglavlje obrađuje kumuliranje istovrsnih konstrukata, što je i za generativno-transformacijsku gramatiku svojevrsan problem. Sedmo poglavlje se osvrće na problem teksta i tekstlingvistike, koji danas, međutim, tek postaju predmet razmatranja i znanstvena disciplina tako da se o nekim konačnim spoznajama o tom problemu još ne može govoriti.

U ovom sam se prikazu zadržao na momentima koji su općenito zanimljivi za nastavu stranog jezika. Da Engelova knjiga sadrži još mnogo drugih detalja i rezultata s područja gramatike njemačkog jezika, koje ni najopširniji prikaz ne može obuhvatiti, ne treba posebno spominjati. Svrha mi je, međutim, bila da upozorim na najvažnija mjesta i da potaknem na čitanje.

Stanko Žepić

В. О. МОЖАЕВА, ВЫРАЖЕНИЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ.

Конструкции со значением места, времени, причины и цели действия. Москва. Издательство «Русский язык», 1977, стр. 288.

Ova knjiga je namenjena Jugoslovenima srpskohrvatskog jezičnog izraza i iz tog razloga zaslužuje pažnju jugoslovenskih rusista. Sastoji se od četiri poglavlja: »Выражение пространственных отношений« (str. 13—88), »Выражение временных отношений« (str. 89—181), »Выражение причинных от-

ношений» (str. 182—231) i »Выражение целевых отношений» (str. 232—283), a posvećena je nekim aspektima imenske i glagolske rekcije u ruskom jeziku s osvrtnom na situaciju u srpskohrvatskom jeziku.

Knjiga Možajeva predstavlja kontrastivno postavljen funkcionalno-semantički opis (prema principu: od značenja ka izrazu), bogato ilustriran primerima iz ruske i srpskohrvatske beletristike, naučne literature, periodike, dnevnih listova i govornog jezika, snabdeven pažljivo odabranim vežbama za utvrđivanje izložene materije i odgovarajućim tabelama koje rad čine preglednijim. S obzirom na to da *Выражение обстоятельственных отношений в русском языке*, po rečima autora, predstavlja prvi pokušaj stvaranja kursa ruskog jezika na osnovama njegova poređenja sa srpskohrvatskim, i na činjenicu da kontrastivna ispitivanja predstavljaju jedan od prioritarnih zadataka jugoslovenske rusistike, našu pažnju privlači, u prvom redu, metodološka strana rada V. O. Možajeva.

Pišući priručnik za učenje ruskog jezika, Možajeva je primenila metod jednosmernog kontrastiranja. Njena pažnja je usmerena na značenja priloških odredbi za mesto, vreme, uzrok i cilj u ruskom jeziku. Odgovarajućim priloškim odredbama u srpskohrvatskom jeziku dato je znatno manje mesta i to, uglavnom, tamo gde postoji mogućnost interferencije, a negde i s ukazivanjem na podudarnost značenja i oblika u oba jezika. Takav jednosmeran pristup je, verovatno, bio uslovljen objektivnim razlogom — obimom knjige, a, s druge strane, i namerom da se, po mogućnosti što potpunije, opišu date konstrukcije u ruskom jeziku.

Ipak, navođenje srpskohrvatskih prevodnih ekvivalenata za detaljno opisana i sistematski izložena značenja ruskih konstrukcija ne čini nam se najboljim metodom za aktivno ovladavanje ruskim jezikom. Verovatno bi, u tom smislu, bolje rezultate davao postupak: od sistema maternjeg jezika ka sistemu stranog jezika (tj. »kako se to kaže na ruskom?») i obratno, umesto: od sistema ruskog jezika ka nesistematsizovanim faktima srpskohrvatskog jezika (tj. »kako se to prevodi s ruskog?«).

U vezi s tim je i druga osobina metodološkog postupka primenjenog u ovoj knjizi. Teži se doslednom pridržavanju koncepcije od značenja ka njegovom izrazu. Nameni knjige bi, po našem mišljenju, više odgovarao našbinovani

postupak: nakon lingvističke analize prema principu značenje → izraz, korisno bi bilo uporediti značenja onih konstrukcija koje su u oba jezika sintaksički iste, ali im se semantička polja ne poklapaju, kao što je, na primer, slučaj s ruskim i srpskohrvatskim modelom **k + dativ** u konstrukcijama s prostornim značenjem (upor. srpskohrvatske ekvivalente ovakvih ruskih konstrukcija: *идти к выходу* i *идти к излазу*, ali *приклеить к стене* i *залепить на зид*, *подойти к столу* i *приći к столу*, *доći до стола* i slično) ili sa srpskohrvatskim i ruskim modelom **do + genitiv** (upor. ruske prevodne ekvivalente: *доći до железнодорожной станции* — *дойти (доехать) до вокзала*, ali *стоять в воде по пояс*, *седеть до nekoga* — *сидеть рядом с кем-нибудь* itd.).¹

Odstupajući od opšte koncepcije »funkcionalne gramatike« Možajeva je ponekad usmeravala analizu od oblika ka značenju, ali dosta retko. Kod ukazivanja na neke rusko-srpskohrvatske semantičke ekvivalente, a predložke neekvivalente, u kontrastivnom opisu kao što je ovaj spisak takvih slučajeva mogao je biti još potpuniji. Na primer: *У ребенка был шарф на шею* — *Дете је имало šal око vrata*, *На руке у него висело полотенце* — *Имао је peškir преко руке, работати на транспортe*, *на производстве* — *радити у саобраћају*, *у производњи*, *в открытом море* — *на otvorenom moru*, *по краям дороги* — *duž (pored) puta*, *на винограднике* — *у vinogradu*, *в Гренландии* — *на Grenlandu* itd.

Pristup V. O. Možajeva jezičkim faktima koje opisuje isti je kao i u drugim ruskim priručnicima sličnog sadržaja.² Značenja padežnih i predložko-padežnih konstrukcija sagledavaju se iz ugla binarnih opozicija. Sistemski pristup

¹ Postojeći dvojezični rusko-srpskohrvatski i srpskohrvatsko-ruski rečnici ne daju potpune opise predložkih značenja i, po pravilu, mnogi prevodni ekvivalenti ostaju u njima neevidentirani. Na primer, poznati srpskohrvatsko-ruski rečnik I. I. Tolstoja navodi samo jedan ruski ekvivalent srpskohrvatskog modela **do + genitiv** u konstrukcijama sa prostornim značenjem, i to upravo onaj kod koga je isključena mogućnost međujezičke interferencije (**do + genitiv**, npr., **до конца**).

² Upor.: M. B. Всеволодова и З. Г. Паршукова. *Способы выражения пространственных отношений*. Москва, 1968; M. B. Всеволодова и Г. Б. Потапова. *Способы выражения временных отношений*. Москва, 1973; M. B. Всеволодова и др. *Способы выражения обстоятельственных отношений*. Москва, 1973.

jeziku najviše je došao do izražaja u II poglavlju (»Выражение временных отношений«). Možajeva ukratko izlaže klasifikaciju sintagmi s vremenskim značenjem, koju je dala M. V. Vsevolodova, a prema kojoj su opisane konstrukcije s vremenskim značenjem i u ovoj knjizi.³ Prema toj klasifikaciji sve konstrukcije s vremenskim značenjem posmatraju se u sistemu hijerarhijski organizovanih binarnih opozicija.⁴ Međutim, ni Možajeva, kao ni Vsevolodova u svojoj knjizi o priloškim odredbama za mesto i pravac u ruskom jeziku, nisu prišle na sličan način i konstrukcijama s prostornim značenjem mada i te konstrukcije obrazuju razgranat sistem subordiniranih binarnih opozicija (bazična opozicija je **mesto/pravac**, a svaki njen član se prema nizu užih kriterijuma može razbijati do terminalnih opozicija koje su predstavljene različitim priloškim odredbama za mesto i pravac).

V. O. Možajeva je svoju analizu usredsredila na padežne i predložko-padežne konstrukcije. Prilozima, priloškim i predložkim izrazima, kao i infinitivu glagola u funkciji priloške odredbe dato je znatno manje mesta. Taj raskorak između naslova i sadržaja je, verovatno, takođe bio uslovljen obimom knjige, ali bi njena vrednost bila još veća da su opisom obuhvaćeni i neki modeli predložko-padežnih konstrukcija koji su za kontrastivni opis zanimljivi kako zbog moguće interferencije u usvajanju ruskih sintaksičkih modela, tako i zbog njihove frekvencije. U knjizi nema modela **сквозь + akuzativ**, a korisno bi bilo pokazati i odnos između ruskog **сквозь + akuzativ** i srpskohrvatskog **kroz + akuzativ**. Uporedimo primere: **Kroz lelujave magline brodi mesec** (Puškin, prev. I. Grickat) i **Сквозь волнистые туманы пробирается луна, Два војника ме спроведу кроз двориште** (Puškin, prev. N. Nikolić) i **Два солдата повели меня через двор, Док су išli кроз парк, сви су čutали** (Turgenjev, prev. Z. Božović) i **Все молчали, пока шли по саду, Kada су prolazili кроз двориште, kola и возара više nije bilo** (Čehov, prev. K. Svinarski) i **Когда они проходили двором, то возов и подводчиков уже не было, Skakavci су ušli**

³ Ур.: М. В. Всеволодова, Г. Е. Потапова. *Способы выражения временных отношений*. Москва, 1973, стр. 4—11.

⁴ Sličnu binarnu klasifikaciju konstrukcija s vremenskim značenjem u srpskohrvatskom jeziku dala je M. Ivić (»Из проблематике падежных временных конструкций«, *Južnoslovenski filolog* XXI, 1955—56, str. 165, 166.)

lijepo kroz otključanu kapiju (Selimović) i **Скакавацы спокойно вошли в открытые ворота** (Selimović, prev. O. Kutasove).⁵

Izostavljen je i model **do + genitiv** u ruskom jeziku u konstrukcijama sa prostornim značenjem (i odnos između značenja ruskog i srpskohrvatskog modela **do + genitiv**), model **po + akuzativ** u prostorno-mernom značenju itd., kao i srpskohrvatski modeli **preko + genitiv**, **niz + akuzativ** i njegov antonim **uz + akuzativ** i još neki manje frekventni modeli predložko-padežnih konstrukcija.

Sadržaj ove knjige bi obogatila i analiza bar nekih priloga sa prostornim značenjem, na primer, upotreba neodređenih zameničkih priloga u ruskom jeziku na *-нибудь* i *-то*, odnos između opozicija tipa *где/куда* u ruskom jeziku i priloga **gde, kuda** u srpskohrvatskom, ukazivanje na slučajeve tipa *наверху* (= sh. **gore**) i *наверх* (= sh. **gore**), na poredenje srpskohrvatskih priloga **ovuda, onuda** (u tranzitivnom značenju) i **dođe, donde** itd.

S druge strane, čine nam se suvišnim u ovakvoj knjizi leksičke napomene, kao, na primer, o razlici u značenju između ruskih imenica *стул, столица* i srpskohrvatskih *stolica, prestonica* (str. 22), spisak naziva različitih fabrika na ruskom i srpskohrvatskom jeziku (str. 19), izraza kao *часы идут, часы стоят, часы отстают* (str. 97) i tome sl.

Kao što je pomenuto, opis je ilustrovan primerima iz različitih stilova ruskog i srpskohrvatskog književnog jezika, ali bi se, u vezi s tim, mogla staviti i jedna primedba. I pored raznovrsnosti izvora koju pokazuje spisak na početku knjige, veći deo navedenih primera za srpskohrvatski jezik uzet je iz nedeljnih i dnevnih listova (najčešće iz »Ilustrovane politike«, »Politike« i »Borbe«) ili naveden bez oznake izvora. S druge strane, među izvorima iz beletristike preovlađuju dela pisaca XIX veka ili starijih savremenih pisaca. Ovo je nesumnjivo uticalo da neki zaključci Možajeve o situaciji u srpskohrvatskom jeziku ne budu uvek dovoljno precizni. Veća zastupljenost primera iz jezika savremenih pisaca srednje generacije učinila bi ovaj dobar korpus još boljim.

Tako se, na primer, u poglavlju o konstrukcijama sa ciljnim značenjem

⁵ Poredenja radi, pomenuti rečnik I. I. Tolstoja navodi samo **сквозь + akuzativ** kao ekvivalent srpskohrvatskog modela **kroz + akuzativ** u konstrukcijama sa prostornim značenjem.

navode primeri za uzročno značenje, a s pogrešno upotrebljenim predlogom radi: **Vrlo se rano proćuo radi ućenosti**, Radi snijega nijesmo dobili morske ribe (str. 245); navode se i primeri koji, po našem mišljenju, nisu uobićajeni u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku kao: **potrošiti pare kroz dan** (str. 107), **dati gol na 7 minuta pre kraja igre** (str. 166). Primeri tipa **selo ispod planine** naveli su Moćajevu da zakljući da ruska konstrukcija *nod + instrumental* u znaćenju »nedaleko od naseljenog mesta, planine« ima u srpskohrvatskom ekvivalent **ispod + genitiv** (str. 51) iako u srpskohrvatskom jeziku za većinu naziva gradova to ne vaći, tj. *журъ nod Москвой* ne moće se prevesti kao **živeti ispod Moskve**. Itd.

Ako zanemarimo te sitnije propuste, koji su utoliko manji što je ova knjiga pisana kao prirućnik za ućenje ruskog jezika, moćemo reći da je *Выражение обстоятельственных отношений в русском языке* V. O. Moćajeve knjiga koju treba pozdraviti i preporučiti svakome ko ući ili predaje ruski jezik u našoj sredini.

Predrag Piper

IZBOR IZ ELT-a, ŠK. G. 1975/76
ENGLISH LANGUAGE TEACHING Journal,
 ed. W. R. Lee, Oxford University Press
 za SR Hrvatsku: »Mladost«, Ilica 30,
 41000 Zagreb)

ELT izlazi četiri puta godišnje i namijenjen je svima onima koji neposredno sudjeluju u poućavanju jezika. Raspon je tema širok, od općih pitanja poućavanja i ućenja jezika do svakodnevnih razrednih situacija. Suradnici časopisa su stručnjaci za poućavanje engleskog jezika iz ćitavog svijeta pa tako ponekad i iz Jugoslavije. Svojom raznolikošću problema i pristupa ELT vrlo dobro ilustrira ćinjenicu da u nastavi stranog jezika u svakoj sredini ima mnogo posebnog, ali i mnogo zajednićkog.

Jedna takva zajednićka tema — kako sastaviti program i izraditi nastavne materijale da odgovaraju potrebama onoga koji jezik ući — obrađena je u ćlanku L. G. Alexandera "Where do we go from here? A reconsideration of some basic assumptions affecting course design", (ELT, No. 2, January 1976).

Autor postavlja pitanje kako danas sastaviti udćbenik za odraslog poćetnika, udćbenik koji bi sjedinio nove ideje i pozitivna iskustva tradicionalnog ućenja jezika. Svoja razmatranja svodi na tri za njega bitna elementa u koncipiranju nastavnog materijala: ćjelokupan okvir udćbenika (ovdje se misli na odnos prema dilemi jezik: komunikacija), definiranje situacije i njenu eksploataciju.

Dileme i rješenja autora ćlanaka prisutne su danas i na našem terenu i zajednićke svima onima koji imaju udjela u koncipiranju i izradi programa i udćbenika te u izvođenju nastave, a relevantne su za ućenje jezika u svim dobima i na svim nivoima ućenja. Otuda i potreba da se o ćlanku piše.

1. Ćjelokupni okvir udćbenika

Većina današnjih udćbenika ima strukturalnu osnovu i strukturalno stupnjevanje. Tako npr. *be + noun/adjective* dolazi prije *have/have got + noun/adjective*, a zatim redom slijede *present continuous, simple present, simple past, present perfect* itd.

Takav sistem ima dobrih strana, ali i svojih nedostataka, osobito ako se radi o odraslom ućeniku.

a) Težište je lekcije na gramatici i ućenik ne vidi praktićnu korist onoga što ući. U manje uspjelim verzijama tako orijentiranog udćbenika ućenici vjećbaju sasvim besmislene rećenice kao npr. *Are you a man? Is this a book? Have you a nose?*

b) Strukturalno stupnjevanje nameće uvođenje ćitavog gramatićkog sistema, ćesto bez obzira na frekvenciju pojedinih elemenata. Dogaća se da ućenici dođu do kraja prve knjige, a ne mogu formulirati tako frekventnu izjavu kao: *I went to the cinema last night.*

c) »Lako« i »teško« definirano je isključivo kroz gramatićku progresiju pa se tako rećenica *I want a cup of coffee* dugo vremena javlja kao zamjena za rećenicu *I'd like a cup of coffee.*

Ako se Źeli program uskladiti s potrebama ućenika, onda treba imati na umu što taj ućenik Źeli jezikom ćiniti, u koju ga svrhu Źeli upotrijebiti. Pristup koji polazi od potreba ućenika pretpostavlja stoga sjedinjavanje ideje strukturalnog stupnjevanja s idejom funkcionalnog silabusa (functional syllabus).

Autor grupira jezične funkcije u šest kategorija: davanje i traženje činjeničnih informacija (imparting and seeking factual information), izražavanje i otkrivanje intelektualnih stavova (expressing and finding out intellectual attitudes), izražavanje i otkrivanje emocionalnih odnosa (expressing and finding out emotional relations), izražavanje i otkrivanje moralnih stavova (expressing and finding out moral attitudes), poticanje na akciju (getting things done), druženje (socialising).

Mogućnosti primjene pojedine funkcije (npr. ispričavanje neke zbog nečega) neograničene su i autor smatra da će biti potrebno izvršiti selekciju, ali taj problem u ovom članku ne razrađuje.

Pristup koji bi odgovarao potrebama odraslog početnika morao bi sjediniti svladavanje osnova gramatike, ali ne s naglaskom na samoj gramatici, već na njezinoj funkciji u komunikaciji. Kroz udžbenik bi se trebalo paralelno voditi sistematski dvije linije. Jedna bi bila, kao i dosad, gramatička progresija, dok bi drugu diktiralo značenje i situacija. Npr. u 1. lekciji uveli bi se strukturalno stupnjevani elementi kao: *What's your name? I'm Bob West*, ali i semantikom uvjetovani elementi koji bi se u tradicionalnoj progresiji javili tek kasnije: *What do you do for a living?*

2. Definiranje i izbor situacije

Očita je razlika između situacija u životu i onih napravljenih u pedagoške svrhe. Životne je situacije teško definirati, ali pri kreiranju pedagoških situacija treba pokušati utvrditi koje bi faktore trebale sadržavati. Autor predlaže da situacije budu određene ovim faktorima: funkcijom (široko definirani jezični akt npr. isprika), njenom konkretnom primjenom (ispričavanje zbog nemogućnosti da se nekog dočeka na vlak), temom u širem smislu (obitelj, dom, rad, razonoda itd.), mjestom zbivanja, interakcijom (kako sugovornici komuniciraju i o čemu govore), odnosom između sugovornika (muž—žena, prodavač—kupac), izričajima (strukturni i leksički elementi) koji proizlaze iz spomenutih faktora.

U okviru tako općenito definirane situacije svaki autor udžbenika vrši daljnji izbor. Alexander vidi tri glavne kategorije situacija. Prvi je tip neodređena situacija, gdje mjesto zbivanja

nije osobito važno, a težište je na funkciji i strukturalno-leksičkom sadržaju izričaja. Takve su situacije korisne u početnom učenju kad učenik treba da usvoji neke široko primjenjive funkcije, strukture i leksiku. Drugi je tip konkretna situacija s jasno određenim mjestom zbivanja. Tema je primarna i određuje izbor struktura i leksike (npr. u restoranu, na carini itd.). Takve su situacije česte na višim stupnjevima učenja, a pri učenju jezika u funkciji struke mogu već biti i vrlo konkretizirane. Treći tip situacija su »mitske situacije«, udžbenik je u cjelini priče, a lekcije su slijed epizoda. Alexander smatra da takav tip situacije nije prikladan za odrasla učenika jer priča zbog ograničenih jezičnih mogućnosti učenika ne može biti ispričana na zanimljiv način.

3. Eksploatacija situacije

Eksploatacija situacije obično se svodi na govorenje u trećem licu o osobama koje se u tekstu javljaju. Zbog toga do transfera dolazi samo izuzetno ako nastavnik uvede u obradu teksta i lična pitanja. Alexander smatra da to nije dovoljno; transfer mora biti ugrađen u tkivo udžbenika i prisutan u svakoj lekciji i na svakom satu jer učenik može biti motiviran samo ako ga se tiče ono o čemu govori.

Kratke situacije mogu biti aktualizirane igranjem uloga (role playing), a pitanja se tada mogu odnositi na ulogu koju učenik igra, a ne na treće lice.

Alexander razmatra mogućnost i izrade novog tipa udžbenika u kojem bi prije prezentacije učenik dopunio (ako treba i pomoću rječnika) predloženi tekst svojim ličnim podacima. Na osnovi tako dovršenih tekstova svaki razgovor u razredu bio bi relevantan za prisutne učenike. Samo u početku učenik popunjava osnovne osobne podatke, a kasnije zadaci postaju teži i moraju se odnositi na širi krug interesa.

Na kraju Alexander ostavlja otvoreno pitanje kojim putem treba krenuti u izradi novih nastavnih materijala. Svoja razmatranja nudi kao prijedloge, a ne kao gotova rješenja. Ipak, smatra da je jasno čime se u traženju novih putova moramo rukovoditi: to su potrebe i interesi onoga koji uči jezik.

Anuška Nakić

**PRIKAZ 131. BROJA ČASOPISA
LE FRANÇAIS DANS LE MONDE, NAMI-
JENJENOG PROFESORIMA FRANCUSKOG
JEZIKA**

Svoj broj 131 od kolovoza i rujna 1977. god. (tako zvani »praznički« broj) *Le Français dans le Monde*, časopis, koji izlazi osam puta godišnje, posvećuje pjesmi, njezinoj svrsi i upotrebi u nastavi francuskog jezika. U seriji članaka autori nam govore ne samo o porijeklu i povijesnom razvoju šansone u Francuskoj nego nam iznose i svoja mišljenja i iskustva o upotrebi pjesme u razredu, počevši od najniže dobi, vrtića, pa do šansone kao jednog od mogućih izbora na ispitu iz francuskog jezika u Australiji.

U svom uvodnom članku Louis-Jean Calvet nam vrlo zanimljiv način uspoređuje francusku i englesku zabavu muziku i interes koji ona izaziva kod omladine. U usporedbi s anglosaksonskom pjesmom, koja već od 60-ih godina predstavlja lingvističku motivaciju za učenje engleskog jezika, francuska šansona nije nikada bila toliko popularna izvan granica Francuske. Razlog tome je uglavnom u tradiciji koja je nametnula mišljenje da je dobra šansona »literarna« tj. šansona s »tekstom«.

U svom slijedećem članku Calvet daje čitaocima prikaz razvoja šansone u Francuskoj. Od pjesme dvora ili ulice šansona prolazi stoljećima put kroz kabarete, kavane do music halla, da bi se poslije drugog svjetskog rata utaborenila u Parizu u dvije četvrti lijeve obale Seine, Latinskoj četvrti i četvrti Saint-Germain-des-Près. Te su četvrti prepune malih kavana i kabareta, dale francuskoj i međunarodnoj sceni imena koja su još i danas poznata: Gréco, Ferré, Brel, Ferrat, Brassens, Béart i drugi. Danas se šansona pojavljuje na dvije potpuno različite scene. S jedne strane u ogromnim kongresnim palacima, sportskim dvoranama, pod cirkuskim šatorom ili na manifestacijama koje organiziraju pojedini listovi dnevne štampe ili političke partije, na kojima se vrlo često mladi umjetnici žele afirmirati, a s druge strane u malim, intimnim kabaretima ili kavanama-kazalištima.

U diskusiji o upotrebi šansone u nastavi zaključuje se da se najveći problem sastoji u tome što učenik ne može uvijek razumjeti tekst s obzirom na ritam, melodiju, te fonetske promjene

(promjena akcenta, produživanje ili skraćivanje slogova i sl.), te zbog toga postaje nezadovoljan. Međutim, treba naglasiti važnost upotrebe šansone, jer ona ne samo da predstavlja autentičan pedagoški materijal i nosi mnoge karakteristike govorenog jezika, nego upućuje učenika u pojedinosti civilizacije i kulture pojedinog naroda. A još je možda važnija činjenica što se moderna šansona tematski uklapa u diskusije što ih nastavnik vodi u razredu s učenicima o aktuelnim problemima svakidašnjeg života kao o ekologiji, antimilitarizmu, drogi, životu u gradu koji sputava i zarobljuje čovjeka, transportu, životu mladih i sl. Osim toga, šansona može poslužiti i kao jedno od sredstava da nastavnik upozna učenike s Francuskom i životom u njoj, a posebice Parizom, o kojem su učenici toliko čuli i čitali.

Autori članaka o upotrebi šansone u nastavi detaljno razrađuju strategiju sata na kojem se obrađuje šansona dajući upute čitaocu, iznose svoja iskustva, daju primjere vježbi i vokabulara i gramatike.

Iskustvo jednog nastavnika iz Louisiane upućuje čitaoca na upotrebu pjesme u vrtiću i u prvim razredima osnovne škole. Autor iznosi u svom članku metodologiju rada s pjesmom, opis i razradu materijala za takvu nastavu (marionete, folije, flanelograf, crteži), upotrebu tog materijala, te opisuje tok i razradu jednog sata kojem je metoda jedinicama bila pjesma. Na kraju zaključuje da su rezultati rada s pjesmom kod predškolske dobi iznenađujuće dobri.

Nakon 50-tak stranica ovog broja *Le Français dans le Monde* posvećenih šansoni čitalac može na kraju naći abecedni vodič, koji ga upućuje u imena šansone raznih zemalja, i upute o pločama i gramofonskim kućama koje proizvode te ploče. Tu se nalazi i lista pjevača frankofonske Afrike, Kanade, Belgije, Švicarske, imena stranih pjevača koji pjevaju na francuskom jeziku, ime i adresa kluba ljubitelja frankofonske muzike. Na kraju će čitalac naći sugestije za izbor pjesama za omladinu, izbor pjesama za djecu, upute gdje i kako naći riječi za pojedine pjesme, te listu knjiga i časopisa koji pišu o šansoni.

Časopis izdaju izdavačke kuće Hachette i Larousse, 79, bd Saint-Germain, 75261 Paris Cedex 06. Može se posuditi u Francuskoj čitaonici u Zagrebu, Pre-radovićeveva 5, a pretplatu primaju knji-

žare »Mladost«, Zagreb, Cankarjeva založba, Ljubljana, i Jugoslavenska knjiga, Beograd.

Yvonne Vrhovac

Kronika

Seminar za nastavnike i profesore stranih jezika SAP Kosova

U Prištini je na Filozofskom fakultetu 27. i 28. maja 1977. održan dvodnevni seminar za nastavnike i profesore francuskog, ruskog i engleskog jezika. Organizator seminara bilo je Društvo za strane jezike i književnosti Kosova, koje je u tom korisnom poslu imalo podršku od pokrajinskih organa koji se bave pitanjima prosvete, nauke i kulture. Prisustvovalo je više od 200 nastavnika i profesora s područja Kosova.

Na seminaru su referatima i saopštenjima nastupili uglavnom nastavnici i saradnici Odseka za strane jezike Filozofskog fakulteta u Prištini. Radilo se pre i posle podne. Održana su ukupno 33 predavanja. To znači da su slušaoci svakog od tri pomenuta jezika odslušali po 11 predavanja.

Predsednik Društva za strane jezike i književnosti Kosova mr Božidar Begenišić je u uvodnoj reči istakao da su takvi seminari veoma korisni i neophodni kao jedan od oblika stalnog stručnog usavršavanja nastavnika stranih jezika. Zato je dobro što su se nastavnici i profesori odazvali u tolikom broju.

Seminar je bio posvećen problematiki primene novog nastavnog plana i programa za strane jezike Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosova u osnovnoj školi. Prvi prepodnevni referat, *Savremene koncepcije novog nastavnog plana i programa za strane jezike*, prisutni su mogli saslušati na srpsko-hrvatskom i albanskom maternjem jeziku. Posle toga rad je nastavljen u tri sekcije — za ruski, engleski i za francuski. Problematika ostalih izlaganja, saopštenja i diskusija bila je raznovrsna. Osvetljena su različita pitanja teorijskog i praktičnog karaktera, kao što su: odnos varijanata i norme, lingvistička analiza književnog teksta, izgrađivanje navika raščlanjivanja sintagmi u tekstu, korišćenje tehničkih

sredstava na času, formiranje mišljenja po etapama i veština govorenja kao jedan od vidova govorne aktivnosti, rad u fonetskoj laboratoriji i njen značaj u izučavanju stranog jezika. Osim toga, govorilo se i o drugim lingvometodičkim pitanjima, značajnim za praktično realizovanje programa iz oblasti gramatičke građe. Tako je bilo reči o karakteristikama glagola kretanja, o kazivanju vremena po časovniku, iskazivanju zapovesti, želje i molbe u svetlu novog programa za osnovnu školu koji koristi jezičke modele.

Na kraju se govorilo i o poteškoćama koje se javljaju kad se radi o primeni audio-vizuelnih sredstava, jer ih mnoge škole nemaju u dovoljnoj meri. Istaknuta je i činjenica da je po novom planu strani jezik zastupljen samo sa po dva časa sedmično za sve razrede osnovne škole, što je veoma malo, i ovde se znatno odstupa od broja časova koji je predviđen nastavnim planom za uže područje Srbije.

Pošto je naglašeno da su seminari takvog tipa od velike koristi za sve nastavnike, a posebno za one koji rade u udaljenim mestima, odlučeno je da se u septembru i oktobru ove godine održe regionalni seminari za nastavnike i profesore stranih jezika u onim centrima koji imaju pedagoške zavode, a to su: Priština, Uroševac, Gnjilane, Prizren, Peć i Kosovska Mitrovica. Sudeći na osnovu pomenutog pokrajinskog seminara, može se verovati da će regionalni seminari postići dobre rezultate u stručnom i organizacionom pogledu.

D. Č.

Stipendije za jezične tečajeve u inozemstvu u 1977. godini

I ove je godine posredništvom Sekretarijata za prosvjetu, kulturu i f'z'čku kulturu određeni broj nastavnika proveo dio svojih praznika na usavršavanju u inozemstvu.

Zahvaljujući proporcionalno velikom broju stipendija na broj nastavnika, gotovo sve molbe nastavnika francuskog, njemačkog i ruskog bile su povoljno riješene. Nažalost, broj stipendija za nastavnike engleskog jezika nešto je manji, pa u Veliku Britaniju nisu mogli krenuti svi oni koji su to željeli.

Navodimo popis nastavnika koji su dobili stipendije u 1977. g. sa željom da to bude poticaj i onima koji se dosad nisu natjecali. Natječaj se raspisuje

svake godine ujesen i objavljuje u »Školskim novinama«.

Engleski

Engleska:

Hunjadi Gordana, OŠ »Maršal Tito«, Bjelovar

Klepač Mira, Zavod za Prosvjetno-pedagošku službu SRH, Zagreb

Krce Radojka, Trgovinski školski centar, Split

Papac Branko, OŠ »Vladimir Nazor«, Ploče

Vojvodić Smiljana, OŠ »Ruđer Bošković«, Vježbaonica PA, Split

Vučemilović Nevenka, gimnazija »Ivo Marinković«, Koprivnica

Francuski

Francuska:

Banovac Spomenka, gimnazija V. I. Lenjin, Zagreb

Božić Mirjana, Srednjoškolski centar, Sinj

Crnković Vlatka, Školski centar, Petrinja

Cvitković-Stopfer Irena, Škola za francuski jezik Društva Jugoslavija-Francuska, Zagreb

Čavka Anka, OŠ Lečevica, područna škola Brštanovo

Gladović Veselin, Srednjoškolski centar »Bratstvo-jedinstvo«, Knin

Jekić Neda, OŠ »Bratstvo-jedinstvo«, Pula

Kučan Maja, Školski centar, Koprivnica

Marinović Silvija, OŠ Pučišće

Muzul Ljerka, Fakultet za hoteljerstvo, Opatija

Ostoić Magda, Srednjoškolski centar, Opatija

mr Sironić-Bonefačić Nives, gimnazija V. I. Lenjin, Zagreb

Šetina Silva, Viša komercijalna škola, Slavonski Brod

Škomrlj Ines, Upravno-birotehnički školski centar, Split

Belgijski

Semenov Marija, Odsjek za romanistiku, Filozofski fakultet, Zagreb

Njemački

SR Njemačka:

Domitrović Ana, OŠ »Grgur Karlović«, Đurđevac

Parlov Cvijeta, Školski centar za robni promet, Pula

Perović Marija, Gimnazija, Petrinja

Turk Marija, Pedagoška akademija, Rijeka
Vasilj Triana, Srednjoškolski centar, Opatija

Njemačka DR:

Čavić Ljiljana, gimnazija »Zlatko Šnajder«, Slavonski Brod

Galar Irina, Centar za strane jezike, Zagreb

Grandavec Katarina, Poljoprivredni školski centar, Križevci

Horvat Dragica, II osnovna škola, Koprivnica

Kolčić Branka, Upravna škola »dr Ivan Ribar«, Osijek

Krajina Stanislava, OŠ »Mate Bujas«, Šibenik

Novaković Borka, OŠ »Ivan Meštrović«, Zagreb

Pasariček Božena, Srednjoškolski centar, Krapina

Paunović Siniša, OŠ »Ivan Baletić«, Raša

Ralić Anka, OŠ Velika Pisanica

Sivončik Danica, OŠ »Grgur Karlović«, Oroszlavlje

Vučemilo Ante, OŠ »Vitomir Širola Pajo«, Viškovo

Ruski

Babac Radmila, XI gimnazija, Zagreb
Buljenović Ljubica, Škola primijenjene umjetnosti, Zagreb

Dimić Nikola, gimnazija »Nikola Tesla«, Gospić

Gjukić Nada, gimnazija »Tin Ujević«, Zagreb

Gorički Marija, OŠ »Slavko Mrkoci«, Bedekovčina

Grgić Blaženka, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu Zagreb

Hruš Vera, OŠ »August Cesarec«, Zagreb

Jakovljević Slavka, OŠ »Josip Kozarac«, Lipovljani

Kovačić Rozalija, knjižara »Mladost«, Zagreb

Milat Maja, gimnazija »Luka Bačak«, Glina

Ostojić Josip, OŠ »Marija Antun Reljković«, Davor

Pasqualin Anka, OŠ »Pavlek Miškina«, Zagreb

Perić Milka, OŠ »Republika«, Petrijevci

Polić Branko, Fakultet političkih nauka, Zagreb

Rupčić Grga, Škola za kadrove u priredi, Gospić

Šarac Petar, OŠ »Petar Zoranić«, Stan-kovci

Talijanski

Marušić Marija, Pomorski školski centar, Split
Sorić Ilija, Gimnazija, Zadar
Zaninović Aida, Školski centar za robni promet, ekonomsko obrazovanje i turizam, Šibenik

Bugarski

Dožrotić Zlatko, student jugoslavenskih jezika i književnosti, Zagreb
Požgaj Vesna, student jugoslavenskih jezika i književnosti, Zagreb
Terzić Irena, student jugoslavenskih jezika i književnosti, Zagreb

Češki

Kligl Vera, Češka osnovna škola »J. A. Komensky«, Daruvar
Kovačić Ksenija, student, Daruvar
Suša Ivka, student jugoslavenskih jezika i književnosti, Zagreb

Mađarski

Vidmarović Đuro, Građevinski školski centar, Zagreb

Norveški

Kadić Jasminka, student III g. germanistike, Zagreb

Poljski

Bakmaz Ivan, Staroslavenski institut, Zagreb
mr Fališevac Dunja, Katedra za jugoslavenske jezike i književnosti, Zagreb

Portugalski

Ivić Nenad, student II godine romanistike, Filozofski fakultet, Zagreb

Švedski

Prohaska Miljenka, profesor engleskog jezika, Zagreb

A. N.

Drugi svjetski sastanak AUEPFL-a (Association des Universités partiellement ou entièrement de langue française), sastanak svih odsjeka francuskog jezika na sveučilištima koja su potpuno ili djelomično na francuskom jeziku.

Spomenuto udruženje, koje je od svoga osnutka god. 1961. okupilo sva francofonska sveučilišta, uzelo je sebi za zadatak da god. 1972. organizira u Que-

becu sastanak svih odsjeka francuskog jezika. Prema preporukama tog skupa uspostavljena je posebna služba nazvana »Studij francuskog«, zadatak koje je bio da sakupi odsjeke, centre, ili institute cijeloga svijeta svih onih sveučilišta na kojima se izučava francuski jezik i književnost na sveučilišnoj razini.

Glavni zadaci tog centra bili su:

- doprinos uspostavljanju stalnih veza između odsjeka ili sveučilišnih centara u svijetu na kojima se izučava francuski jezik
- uspostavljanje što šire razmjene među njima u vidu informacija, dokumentacija i publikacija
- poticanje na izmjenu pedagoških dostignuća.

U duhu tog cilja počelo se izdavanjem tromjesečnog biltena za uspostavu informacija i veza svih odsjeka francuskog jezika u svijetu.

Na sastanku u Quebecu odlučeno je također da se organizira Drugi svjetski sastanak odsjeka francuskog jezika, koji je održan u Strasbourgu od 17. do 23. srpnja 1977. uz suradnju Sveučilišta u Strasbourgu i Evropskog savjeta, koji ima svoje stalno sjedište u spomenutom gradu. Sastanku je prisustvovalo više od 800 učesnika iz 90 zemalja.

Prvi sastanak, onaj u Quebecu, imao je za cilj da sastavi inventar činjenica i smjernica u nastavi francuskog jezika na sveučilištima. Ovogodišnji susret imao je pak zadatak da iznese nove oblike u reformi nastave, nova istraživanja i njihove rezultate u nastavi francuskog jezika.

Oko 1300 ustanova iz cijeloga svijeta razlikuju se po svojoj veličini, po svojim statutima, sredstvima i slušač'ma, no sve imaju jednu zajedničku komponentu, a to je izučavanje francuskog jezika i raznih kultura koje se na tom jeziku manifestiraju.

Plan rada susreta odvijao se u dvije paralelne sfere:

Tema I: Nastava francuskog jezika kao instrument pristupu informacije i komunikacije na francuskom jeziku

Tema II: Poseban program studija francuskog jezika: sadržaj i ciljevi.

Rad na sastanku odvijao se prvog dana na plenarnim i poluplenarnim sjednicama, na kojima su podneseni referati o glavnim temama, a nastavljen je po grupama prema pojedinim specijalnostima.

Glavna tema — a ona je okupila i najveći broj slušalaca i diskutanata —

bila je »Francuski kao stručni jezik u određenoj funkciji«.

Svi su se sudionici složili u tome da su jezik Molièrea i kultura ugladenog čovjeka mrtvi, a isto tako i elegantan i nadasve bogat jezik francuskih salona, kojemu su se kroz stoljeća mnogi divili.

Odsjeci francuskog jezika i književnosti u cijelome svijetu, često zabrinuti zbog opadanja interesa za studij francuskog, odlučili su, dakle, da se uključe u zajedničku borbu i da pomoću nove ofanzive ožive taj studij, koji je često ostao začahuren u svojoj tradiciji. Treba, dakle, prilagoditi jezik terenu, tj. zahtjevima koje današnjica postavlja.

U tom smislu se već kroz niz godina govorilo prvenstveno o funkcionalnom francuskom jeziku, tj. o jeziku koji funkcionira na određenoj razini (književni jezik, govorni jezik, tehnički jezik itd.). Sada se, međutim, smatra da težište treba što više baciti na stručni jezik — français instrumental — tj. na jezik pisane dokumentacije, na jezik kao sredstvo pristupu informacije.

Po mišljenju mnogih učesnika uvođenje tog stručnog jezika u sveučilišnu nastavu spasilo bi i najugroženije odsjke francuskog jezika. Činjenica je da na mnogim sveučilištima u svijetu za svaku disciplinu dokumentacija dolazi na francuskom jeziku. Velik broj studenata arhitekture, ekonomije, medicine, raznih prirodnih i tehničkih znanosti želio bi imati pristup toj dokumentaciji, a da se prije toga ne daje na studij francuskog jezika. Isto tako treba voditi brigu o izvanevropskim zemljama, gdje se mali broj studenata može nadati da će doći jednog dana u Evropu. Ako se takvi studenti ne opredjeljuju za nastavnike francuskog jezika, oni zaista neće trebati da znaju govoriti taj jezik. Stoga bi trebalo u novom studiju francuskog i metodici pristupa tom izučavanju jezika prilagoditi poseban studij.

Ta tema sastanka (tema I) pružila je niz informacija i izazvala vrlo živu diskusiju o tom francuskom stručnom jeziku — français instrumental i français fonctionnel — koji su po mišljenju mnogih stručnjaka i sinonimi i antonimi. I jedan i drugi su stručni jezici. Oni su sinonimi ako se français instrumental uzme u vrlo širokom smislu, kao sredstvo komunikacije koje omogućuje govorniku čiji jezik o kome se ovdje radi nije materinski, da operira pomoću tog sredstva, tog instrumenta, da bi

vršio neke profesionalne aktivnosti. Taj stručni jezik je sredstvo i trebalo bi ga poučavati u funkciji određenih ciljeva. On bi služio uglavnom za pismeno razumijevanje među stručnjacima raznih disciplina. Oni su antonimi ako se français fonctionnel uzme samo u smislu usvojenosti akta riječi u situaciji interpersonalne relacije.

Français fonctionnel, nazvan također tehnički jezik ili stručni jezik, nije ni govorni ni književni jezik — to je jezik koji služi za sporazumijevanje raznih stručnjaka u određene svrhe. Funkcionalni jezik je širi pojam od instrumentalnog, on se izučava i na oralnom i na pismenom planu.

Što se tiče metode nastave francuskog jezika, jasno je da u novoj tendenciji reforme izučavanja jezika treba promijeniti i metodu. Nije više moguće poučavanje i izučavanje po jednoj monolitnoj metodi koja bi bila nametnuta svima onima koji žele učiti strani jezik. Glavno usmjerenje u metodici jezika jest pažnja koju treba posvetiti onome koji uči, prilikama u kojima uči i cilju radi kojega uči strani jezik. Učenik treba da osjeti stvarnu potrebu da nauči jezik komunikacije, da točno zna kad i gdje će se koristiti tim jezikom. U tu svrhu treba znati i na koji način taj jezik predavati. To je izazvalo žive diskusije i u okviru Teme I i Teme II.

Učeniku se više ne može predočiti gotov pedagoški materijal, metoda koja će se pred njim odvijati od početka do kraja prema točno određenoj progresiji, onakvoj kakvu je predvidio autor metode. Treba stvoriti zajedno s učenicom skup znanja, treba pronaći povoljne uvjete da se kod učenika, u njemu i po njemu razvijaju nove mogućnosti usvajanja. To ne znači da treba a priori odbaciti sve dosadašnje metode da bi se palo u potpunu pedagošku anarhiju. Ali treba imati u vidu da će se umjesto jedne metode pojaviti razni materijali koji će se moći primjenjivati u raznim situacijama.

Potrebu stvarne komunikacije i motivaciju za učenje stranog jezika te korist koju će učenici imati od učenja jezika na temelju raznih strategija treba postaviti na razinu pedagoškog dijaloga, u kojem će sudjelovati i nastavnik i učenik.

No kako se u tim novim smjernicama smještava poučavanje i izučavanje stručnog jezika kao sredstva prilaza informaciji i dokumentaciji? — Odgovor nije lagan. U prvom redu treba imati na umu da je izučavanje struč-

nog jezika namijenjeno odraslima, a ne djeci. Zatim treba znati da povratak na staru metodu čitanja, prevodnja i izučavanja gramatike nije više moguć.

Radi se o izučavanju jezika naučne informacije, a učenje predviđeno za usvajanje tog jezika ograničeno je često na kratak period, ciljevi pak koje treba postići određeni su. To je jezik profesionalne orijentacije u izučavanju kojega ćemo dati prednost razumijevanju stručnih tekstova.

Novi programi na sveučilištima morali bi biti usmjereni izučavanju tekstova koji su u većini slučajeva popraćeni informacijama o raznim strukturama jezika. S jedne strane to bi mogli biti tekstovi u funkciji svojih sadržajnih interesa, bez naročitog osvrta na gramatičku progresiju, a s druge strane metode s točnom gramatičkom progresijom i s primjerima uzetim iz tekstova, no koji nemaju drugi cilj osim ilustracije pojedinog gramatičkog problema. Ti bi tekstovi morali biti izvorni tekstovi, bez rezanja, ispuštanja, izmjena i promjena. Takvi tekstovi s raznim vježbama stvaraju cjeline u kojima mogu mijenjati svoje mjesto prema potrebi učenika. To su tekstovi poput mozaika čije spajanje čestica ne mora biti u funkciji lingvističke progresije. Ti tekstovi nisu dugotrajni, oni se mijenjaju prema potrebama i aktualnosti. Gramatička primjena podređena je tekstu. Učenik će sam pomoću primjera doći do pojedinih zaključaka koji će mu pomoći da svlada strani jezik.

Velik dio rada, naročito kod teme II, bio je posvećen raznim pristupima učenju stranog jezika u školama i na sveučilištima. Glavna diskusija vodila se o činjenici da su Francuska kao zemlja i njeni stanovnici u raznim metodama gotovo uvijek prikazani po određenim klišejima, koji često nemaju autentične vrijednosti. Francusko društvo prikazuje se odviše idealno, bez ikakvih problema svakidašnjice. Stranci koji uče po takvim metodama dobivaju često sasvim krive predodžbe o Francuzima i o francuskoj civilizaciji.

Treba stoga upotrebljavati što više autentičnog materijala u nastavi i spajati ga također u cjeline. Pojedini dijelovi tih cjelina mogu se zatim obrađivati na raznim nivoima, ovisno o interesu, znanju i o vremenu.

Velik broj referata i diskusija bio je posvećen izučavanju književnosti i novom pedagoškom pristupu obradi tekstova.

U pogledu koncepcije frankofonije gotovo svi regionalni komiteti složili su se u želji da odsjeci francuskog jezika i književnosti prekinu s praksom da Francuska bude jedini izvor podataka za izučavanje jezika i književnosti. Frankofonska kultura, vrlo bogata i raznolika, postoji i sveučilišta bi morala voditi brigu o njezinoj raznolikosti.

Sastanak u Strasbourgu nije se odvijao dakle samo pod vidom reforme izučavanja i poučavanja francuskog jezika i književnosti, već također i kao susret kultura na francuskom jeziku i poticaja studija tih kultura s namjerom da francuski jezik preuzme misiju da bude u isto vrijeme instrument i činilac te duhovne suradnje.

Susret je pružio priliku onima koji su odgovorni za nastavu francuskog jezika na sveučilištima svih kontinenta da se sastanu, da bi započeli novu fazu zajedničkih razmišljanja i potakli novu etapu u svojoj suradnji. AUPELF je odgovorio takvom prvenstvenom cilju time što je upriličio susret naroda i razmjenu razgovora o kulturama. Ako AUPELF — zajednica sveučilišta — može pridonijeti korisnosti susreta svih odsjeka francuskog jezika i književnosti, oni će joj zauzvrat otvoriti pogled na cijeli svijet.

Treba na kraju izreći osobitu pohvalu organizatoru ovog velikog sastanka, koji je mnogo pridonio da se mnoštvo paralelnih predavanja i diskusija odvijalo bez smetnji i poteškoća. Šteta je samo što upravo velik broj tema nije dopustio pojedincima da prisustvuju svemu onome što bi ih zanimalo.

Osim stručnog dijela sastanka treba izreći posebnu zahvalnost i onima koji su se pobrinuli da su učesnici uz svoje radne obveze imali prilike prisustvovati i raznim kulturnim manifestacijama, prijemima i izletima, koji su im omogućili da upoznaju Strasbourg i Alzas, njihove ljepote i bogatstvo.

I. B.

V. međunarodni kongres nastavnika njemačkog jezika

Od 1. do 5. kolovoza 1977. održan je u Dresdenu (DRNJ) V kongres Međunarodnog udruženja nastavnika njemačkog jezika (IDV).¹ Bio je to i svo-

¹ Der internationale Deutschlehrerverband — sekcija u sklopu Međunarodne federacije (FIPLV)

jevrstan jubilej — prošlo je 10 godina od I kongresa 1967. u Münchenu. Dresden je bio ugodan domaćin prisutnim nastavnicima, a njih je bilo više od 900 iz 48 zemalja sa svih kontinenata. Ove godine primljeno je u Međunarodno udruženje pet novih članica. To su Bugarska, Kanada, Norveška, Slovačka i SSSR. Ulaskom tih društava u IDV broj se članova mnogostruko povećao. Tema kongresa bila je: Moderna nastava jezika — izobrazba nastavnika i njihovo usavršavanje. Održana su bila samo tri plenarna predavanja, i to:

1. B. Brandt (DRNJ): Die Einheit von Kenntniserwerb und Könnensentwicklung im Fremdsprachenunterricht

2. N. N. Semenjuk (SSSR): Sprachsystem—Sprachnorm—Sprachgebrauch: ihre Funktion im Fremdsprachenunterricht

3. K. Hyldgaard-Jensen (Danska): Kommunikativ orientierte Textauswahl—eine wichtige Voraussetzung für die Entwicklung sprachlichen Könnens.

Vrlo intenzivno radilo se prije i poslije podne u sekcijama i grupama. U 12 sekcija i 24 radne grupe raspravljalo se o raznolikoj problematici njemačkog jezika, od znanstvenog do praktičnog, što se pokazalo korisnim zbog različitog interesa prisutnih. Na taj način mogao je svatko iznijeti svoje mišljenje, govoriti o svojim iskustvima, doći do nekih zaključaka. U svim diskusijama bila je prisutna tema koja je i ujedinila učesnike kongresa: Kako unaprijediti nastavu njemačkog jezika? Kako raditi racionalnije, efektivnije, suvremenije? Upoznajući se sa stanjem u nastavi u drugim zemljama, moći ćemo aktivnije raditi u svojim matičnim društvima. Iz SFR Jugoslavije bilo je prisutno 25 nastavnika njemačkog jezika. Oni su bili iz Ljubljane, Maribora, Novog Sada, Beograda, Sarajeva, Ogulina, Siska i Zagreba.

Za vrijeme održavanja kongresa bila je organizirana bogata izložba stručne literature i nastavnih sredstava. Sa žaljenjem smo mogli primijetiti da naše izdavačke kuće ne sudjeluju na toj izložbi, iako smo mogli pokazati reprezentativan nastavni materijal.

Treba pohvaliti i kulturno-društvenu organizaciju kongresa. Bila su održana dva koncerta, dvije večeri s književnicima, razgovor s gradonačelnikom, predstavnicima fakulteta, prezentacija dokumentarnih filmova, izleti u okolicu i na kraju nakon zatvaranja kongresa koncert Gisele May. Ovaj kongres organizirao je IDV u suradnji s

Ministrstvom za školstvo DRNJ, Komitetom za nastavu jezika i Sekcijom njemačkog kao stranog jezika Tehničkog univerziteta u Dresdenu.

Dosadašnji predsjednik IDV-a Hyldgaard-Jansen ponovno je izabran na tu dužnost. Prema statutu udruženja slijedeći kongres trebao bi se održati za tri godine. Zasad se nije moglo točno odrediti mjesto gdje će to biti. No okvirna tema slijedećeg skupa bila bi: Nastavnik i učenik u nastavi njemačkog jezika. Do tada bi nacionalna društva trebala da znanstveno i stručno obrade tu problematiku.

Putem biltena IDV (Rundbrief) biti ćemo obaviješteni o radu pojedinih društava.

Lj. T. B.

Ljetnja škola za nastavnike engleskog jezika

U Bolu na otoku Braču održana je od 28. kolovoza do 10. rujna 1977. VII republička ljetna škola za nastavnike engleskog jezika iz osnovnih škola u SR Hrvatskoj. Prisustvovalo joj je 100 nastavnika.

S obzirom na činjenicu da se u našim školama nastava engleskog jezika provodi već treću godinu pomoću višeizvornih sklopova središnje je mjesto u ljetnoj školi pripalo multimedijском pristupu u nastavi stranih jezika.

Zbog specifičnih potreba nastavnika stranih jezika vježbe su pretežno provodili lektori iz Velike Britanije i SAD uz naše predavače, koji su održavali predavanja, a djelomično provodili i vježbe.

U ljetnoj školi sudjelovali su slijedeći domaći predavači i voditelji vježbi:

1. Mr Davorka Celmić održala je predavanje »Individualizacija nastave stranih jezika«.

2. Mladen Dolenc održao je predavanja:

- Testiranje jezičnih vještina
- Učionički prostor za nastavu stranih jezika
- Rezultati projekta »Valorizacija nastavnog programa«.

Osim toga održane su vježbe iz područja »Testiranje jezičnih vještina«.

3. Oktavija Gerčan održala je predavanje »Upotreba višeizvornih sklopova za nastavu engleskog jezika«.

4. Jasna Gotovac održala je vježbe na temu »Ocjenjivanje i testiranje u nastavi stranih jezika«.

5. *Mirjana Jurčić* održala je predavanje »Ocjenjivanje u nastavi stranih jezika«.

6. *Mr Aleksandar Kolka* održao je dva predavanja:

»Ideologija u nastavi stranih jezika«

»Reforma bazičnog i usmjerenog obrazovanja«.

7. *Mr Stjepan Maričić* održao je vježbe na temu »Razumijevanje kolokvijalnog engleskog jezika«.

8. *Anuška Nakić* održala je dva predavanja:

»Zvučna komponenta višeizvornog sklopa«

»Kreativnost u nastavi stranih jezika«.

9. *Dr Ivo Škarić* održao je predavanje »Prirodna metoda u nastavi stranih jezika« i 6 sati vježbi na temu »Prirodna metoda«.

Uz navedene domaće predavače sudjelovali su i slijedeći strani predavači:

1. *Ian Seaton* iz Britanskog savjeta u Zagrebu održao je vježbe na temu »Komunikacijske vježbe u grupnom radu«.

2. *Malcolm Johnson* iz Britanskog savjeta u Londonu održao je predavanje »Integrirani pristup nastavi stranih jezika« i uz to vježbe na temu »Rad s aplikacijama« i »Vježbe razumijevanja putem slušanja«.

3. *Richard Alwright* održao je predavanje »Organizacija nastavnog sata u stranim jezicima« i vježbe na temu »Vizualna pomagala kao poticaj za komunikacijske vježbe«.

4. *John Dumicić* održao je predavanje »Jazz-glazba kao pomoćno sredstvo za učenje intonacije u jeziku« i vježbe na temu »Aktiviziranje učenika na satu stranog jezika — nastavnik kao voditelj i organizator sata«. Vježbe se uglavnom temelje na pedagoškom principu »Silent Way«.

Voditelj Ljetne škole bio je Mladen Dolenc. Rad se odvijao u grupama i u plenumu.

Organizirali smo dva vrlo uspješna izleta, i to na Vidovu goru i na Hvar.

Rad u ljetnoj školi bio je vrlo uspješan. Radna atmosfera zadržana je do posljednjeg dana, bez obzira na dužinu trajanja škole. Tome je umnogome pridonio i vrlo dobar tim domaćih i stranih predavača.

Sudionici škole bili su smješteni u hotelu »Borak«, dok su se vježbe odr-

žavale u prostorijama Osnovne škole u Bolu.

Osobito je pogodno što je Bol malo mjesto pa nije bilo problema prošetati se svako prije podne od hotela do škole — otprilike 10 minuta. U školi smo imali dobre radne uvjete — 6 učionica za rad i jednu učionicu za odlaganje audiovizualne opreme. Napose treba istaći susretljivost direktora Osnovne škole u Bolu druga Zvonka Bačića i drugarice Senke Faerfel, profesora engleskog jezika u Bolu. Pored prostorija stajala su nam na raspolaganje sva A-V sredstva i pomagala koja škola posjeduje.

Smatramo da je održavanje ljetnih škola, kao i kraćih jednotjednih seminara od velike koristi za naše nastavnike stranih jezika. Stoga bi njihov održavanje trebalo i dalje podržati.

Zbog specifičnih uvjeta usavršavanja nastavnika stranih jezika bit će potrebno da se uz domaće predavače uključi i stanoviti broj stranih predavača. No taj rad treba unaprijed brižno planirati jer su dobar program i adekvatan izbor domaćih i stranih predavača od izuzetno velike važnosti za uspjeh seminara stranih jezika. Budući da će još nekoliko godina biti u središtu pažnje multimedijski pristup u nastavi stranih jezika, trebat će mnogo raditi na tome da nastavnici usavrše svoj rad u tolikoj mjeri kako bi on u njihovoj svijesti uzrokovao potrebne promjene koje takav pristup zahtijeva.

M. D.

Proslava 120. obljetnice rođenja Aleksandra Lochmera

U Senju je, u tvrđavi Nehaj, 9. rujna 1977. održana proslava i znanstveni kolokvij u povodu 120. obljetnice rođenja profesora Aleksandra Lochmera, jednog od utemeljitelja anglistike kod nas. Pokrovitelji tog simpozija bili su JAZU, Senjsko muzejsko društvo i Građski muzej Senj u suradnji s Odsjekom za anglistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Kolokvij je otvorio prof. dr Rudolf Filipović (Filozofski fakultet, Zagreb) uvodnim referatom o životu i radu A. Lochmera. Lochmer se rodio u Senju 1857. godine. Studirao je povijest i zemljopis u Grazu, Beču i u Zagrebu. Svoju intenzivnu anglističku djelatnost započinje kao učitelj na Nautičkoj školi u Bakru, gdje od 1882.

godine uz svoje predmete predaje i engleski jezik. Već tada objavljuje prve radove iz područja anglistike. Njegovo nastojanje da engleski jezik približi širem krugu ljudi nije bilo samo plod njegova osobnog interesa već i sve izraženije kulturne potrebe u Hrvatskoj. Imao je u vidu i praktičan aspekt te potrebe zbog sve intenzivnijeg uključivanja u evropsko i svjetsko pomorstvo i trgovinu, te zbog sve masovnijeg iseljavanja u SAD.

God. 1897. prelazi na realnu gimnaziju u Zagrebu, a nešto kasnije postaje prvim lektorom i osnivačem lektorata engleskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Obučava engleski jezik i na zagrebačkim srednjim školama, a rad na Sveučilištu ne prekidava sve do smrti 1915. godine.

Prof. dr Filipović referirao je zatim o Lochmerovu radu na području fonetike (»A. Lochmer kao fonetičar«), koji je rezultirao prvom fonetikom engleskog jezika na hrvatskom »O engleskom izgovoru«. Lochmer je smatrao da je nauka o glasovima nužan temelj svakog lingvističkog posla, ne samo u pedagoškom radu već i u strogo znanstvenom, bilo komparativnom, bilo historijskom istraživanju. U toj raspravi autor daje podjelu glasova i opći opis engleskog izgovora s obzirom na osobit položaj jezika, te opis izgovora pojedinih glasova. U drugom dijelu tog priručnika latio se teškog zadatka da dađe pravila za čitanje, te dodaje koristan prilog o »izgovoru riječi u savezu«. U tom radu Lochmer je gotovo potpuno uspio uskladiti svoju tendenciju za suvremenošću s nastojanjem da bude pristupačan i praktičan te da sustav komplicirane fonetske transkripcije prilagodi hrvatskoj ortografiji koliko je to moguće. Posebno se to primjećuje pri tumačenju artikulacije pojedinih glasova, gdje pored opisa glasova engleskog jezika navodi sličnosti i razlike između engleskog i hrvatskog glasovnog sustava. U takvom se pristupu, u ono doba u mnogočemu novom, očituju neke osobine koje danas smatramo tipičnim za metodu kontrastivne analize.

Na slične kontrastivne crte u Lochmerovu radu upozorio je i prof. dr Damiir Kalogjera (Filozofski fakultet, Zagreb) u svom izlaganju »A. Lochmer kao gramatičar«, u kojem je dao kritički pogled na prvu gramatiku engleskog jezika napisanu na hrvatskom jeziku. Iako je sam Lochmer tvrdio da se taj rad oslanja na suvremene gramatike engleskog jezika njemačkih i

engleskih lingvista, on se znatnim djelom temelji i na autorovu osobnom iskustvu pa je i po već spomenutim metodološkim inovacijama i po namjeni, budući da je koncipirana da posluži i kao nastavno sredstvo u školama i kao pomoć samoukima, bila originalna.

O »Doprinosu A. Lochmera englesko-hrvatskoj leksikografiji« referirala je Maja Bratanić-Čimbur (Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu). Prvi Lochmerov leksikografski rad bio je ujedno i prvi hrvatsko-engleski rječnik u našoj nastavnoj literaturi (s više od 7500 riječi), a izašao je u sklopu udžbenika »Laki način engleski bez učitelja u kratko vrijeme naučiti razumijevati i govoriti«. Vrhunac njegova leksikografskog i lingvističkog rada uopće predstavlja, međutim, opsežan englesko-hrvatski rječnik, prvi te vrste kod nas, tiskan u Senju 1906. kao impozantno djelo od 1112 strana. Uz svaku od 45.000 engleskih riječi autor donosi i izgovor (nešto izmijenjeni oblik Toussaint-Langenscheidtove transkripcije) te gramatičke kategorije, pa zatim prijevodne ekvivalente i bogat frazeološki dio i idiomatiku. S obzirom na format rječnika autor je uspio sretno izbalansirati omjer građe, ne preopteretivši taj, za svoje doba, vrlo suvremeni rječnik, bilo suviše stručnim izrazima (s izuzetkom maritimne terminologije), bilo arhaizmima. Zahvaljujući tome, to se djelo više od 50 godina održalo u upotrebi naših anglista.

Znanstveni kolokvij zaključila je mr Ivana Velčić (Filozofski fakultet, Zagreb) referatom »A. Lochmer među prvim piscima udžbenika za engleski jezik«. U prikazu »Engleske čitanke« namijenjene potrebama škola pomorsko-trgovačkog smjera te popularnih udžbenika »Englesko-hrvatski razgovori za svagdašnju porabu« i već spomenutog »Laki način ...«, mr Velčić je istakla da su se ti radovi temeljili na primjeni vrlo suvremene direktne ili kombinirano-direktne metode jer se učenje jezika bazira na razgovorima kroz koje se postupno uvode gramatičke jedinice.

U sklopu znanstvenog kolokvija otvorena je i izložba o životu i djelu A. Lochmera, a također je, u prisutnosti predstavnika društveno-političkih i kulturnih institucija iz Senja i Rijeke, na svečan način otkrivena spomen-ploča na mjestu gdje se nekada nalazila rodna kuća tog našeg zaslužnog angliste i pedagoškog radnika.

M. B. Č.

O Londonskom skupu o metodici nastave engleskog jezika

Od 14. do 16. rujna održavao se na Sveučilištu u Londonu seminar pod naslovom "New Developments in English Language Teaching Methodology" (Novi pravci u metodologiji nastave engleskog jezika). Organizator seminara bio je Britanski savjet. Prisustvovali su mu metodičari iz dvadeset evropskih i izvanevropskih zemalja — točnije, bili su tamo predstavnici Australije, Austrije, Belgije, Finske, Francuske, Njemačke, Indije, Izraela, Italije, Nizozemske, Nigerije, Norveške, Portugala, Singapura, Južne Afrike, Španjolske, Tajlanda, Tunisa, Turske i Jugoslavije, ukupno njih 35.

Na tom dvotjednom seminaru pojavili su se kao predavači najistaknutiji engleski stručnjaci primijenjene lingvistike i metodičari.

Većina ih je poznata našim nastavnicima sa seminara koje organizira naša prosvjetno-pedagoška služba.

Od starih znanaca bili su tu Henry Widdowson, unatrag godinu dana profesor na sveučilištu u Londonu, Pit Cor-der, profesor u Odsjeku za lingvistiku u Edinburghu, David Wilkins, profesor sa sveučilišta u Readingu, Geoffrey Broughton, profesor Londonskog sveučilišta i autor u nas popularne serije udžbenika "Success With English".

J. Sinclair, profesor engleskog jezika sveučilišta u Birminghamu, dobro je poznat kao autor knjiga s područja lingvistike.

C. J. Brumfit, sa sveučilišta u Londonu, također naš znanac sa seminara, bio je rukovoditelj tog londonskog seminara.

Alan Maley, prije nekoliko godina aktivan u Britanskom savjetu u Beogradu, a danas u Parizu, poznat je kao autor niza knjiga o funkciji dramati-zacije u nastavi engleskog jezika.

Predavači su još bili M. Shields, psiholog sa sveučilišta u Londonu — njezin je osnovni predmet izučavanja usvajanje engleskog kao materinskog jezika — i J. Munby, direktor ETIC-a (English Teaching Information Centre), o kojem će se u stručnim krugovima u budućnosti još mnogo čuti zbog njegova zanimljivog rada na istraživanju engleskog koji se uči u posebne svrhe (tehničkog engleskog, u širem smislu). Njegova doktorska teza o tom predmetu koju je upravo završio, izazvala je već dosad vrlo burne diskusije i kon-

troverzna mišljenja na nizu različitih stručnih sastanaka od BAAL-a (Britansko društvo za primijenjenu lingvistik) do stručnih skupova izvan Engleske.

Teorijska potka seminara bila je afirmacija ideje o komunikativnoj kompetenciji kao osnovnom cilju suvremene nastave engleskog jezika. Zanimljivo je da je jedan dio učesnika seminara i danas, nakon toliko objavljenih radova s tog područja, bio slabo upoznat ne toliko s pojmom, koliko s funkcijom komunikativne kompetencije u nastavi stranih jezika. Zbog toga je za njih uvodno predavanje J. Brumfita »Komunikativna kompetencija i engleski kao strani jezik« osvjetlilo bit tog pojma s lingvističkog i pedagoškog stanovišta.

H. Widdowson je u svom predavanju govorio o predmetu svog proučavanja posljednjih godina — diskursu (discourse). Njegova je osnovna zamisao bila da pokaže kako iskazi nisu samostal- ne jedinice, nego da, naprotiv, njihovo značenje ovisi o značenju konteksta u kojem se nalaze. Po njegovu mišljenju, svaki pristup učenju jezika koji teži za tim da učenici postanu komunikativno kompetentnima, mora obrađivati jezik na razini diskursa.

Iako Widdowson komunikativni pristup smatra zadatkom (doduše, vrlo ambicioznim) suvremene nastave stranog jezika, on preporučuje oprez. »Komunikativni se pristup vrlo brzo prihvaća, prihvaća se gotovo nepristojno naglo kao nova dogma u učenju jezika — prihvaća se gotovo bez kritičkog ispitivanja. Uvijek je lakše pridružiti se vjernicima nego ispitati religiju i, kao obično, najnoviji obraćenici su najgorljiviji i ujedno najopasniji za samu stvar«.

Komunikativni pristup Widdowson ne izjednačuje s funkcionalnim, prema kojem se odnosi vrlo kritički: »Ono što nam Wilkins nudi 1976. (misli na ideje u knjižici "Notional Syllabuses", primj. autora ovog prikaza) doista je vrlo fragmentaran i neprecizan opis određenih semantičkih i pragmatičkih pravila kojima se ljudi služe kad komuniciraju. Ta nam pravila ne kažu ništa o postupcima koji se upotrebljavaju u njihovoj primjeni, kad se u stvarnom životu komunicira. Teško je vjerovati da bi pojmovni silabus (Notional syllabus) koji Wilkins predlaže, mogao proizvesti komunikativnu kompetenciju i da bi mogao motivirati učes-nike više nego gramatički silabus. Uče-

nicima su dani elementi jezika koji se zovu pojmovi, umjesto elemenata jezika koji se zovu rečenice.

Te su Widdowsonove riječi značajne zbog toga što one izražavaju mišljenje o funkcionalnom pristupu koje je zastupala većina predavača na seminaru.

I sam D. Wilkins, odličan predavač, kao da je u svom predavanju »Syllabus Design« (Izrada silabusa) radije govorio o svemu drugome nego o svom funkcionalnom pristupu, na koji se osvrnuo tek na kraju, dok je veći dio predavanja posvetio povijesnom prikazu razvoja silabusa od tradicionalnog gramatičko-prijevodnog na dalje, što je razočaralo sve prisutne.

Tek na insistiranje slušatelja, u diskusiji je objasnio razliku između pojmovnog i funkcionalnog silabusa, na otprilike isti način na koji je objašnjavao i u prije spomenutoj knjižici »Notional Syllabuses«.

Pit Corder, standardno dobar predavač, i ovog puta je opravdao povjerenje slušatelja. I on je govorio o predmetu svoga istraživanja prošlih godina — analizi pogrešaka učenika engleskog jezika.

Njegovo izlaganje bilo je u skladu sa stavovima koje je iznio u nizu svojih nedavno objavljenih napisa (među ostalim i u ediciji »The Edinburgh Course in Applied Linguistics«). Poseban naglasak stavio je na proces asimilacije i proces akomodacije, koji igraju bitnu ulogu u toku usvajanja stranog jezika.

A. Maley je svojom temom »Role Playing and Dramatic Work« (Igranje uloga i rad na dramatizaciji) zauzeo cijeli jedan radni dan. Teorijsko izlaganje on je ograničio na najnužnije, a težište je stavio na demonstraciju različitih tehnika dramatizacije, koje među ostalim imaju zadatak da se učenici međusobno zbliže i upoznaju. Po svojim teorijskim stavovima Maley je vrlo blizak američkom psihologu Ch. Curranu, koji osnovnim preduvjetom za uspješnu nastavu stranog jezika smatra oslobađanje učenika, i to ne samo psihičko, već oslobađanje cjelokupne ličnosti.

Seminar je dao zaokruženu sliku stavova koje mnogi smatraju zapadno-evropskom doktrinom u metodici nastave stranih jezika, sedamdesetih godina. Ona potječe iz situacijske semantike. J. Firtha tridesetih godina, a šezdesetih godina nalazi odjeka u radovima lingvisti J. Lyonsa i M. Hallidaya.

Velika većina svega što je rečeno na seminaru objavljeno je u toku posljed-

njih godina. Svoj vlastiti, svježi doprinos dao je jedino J. Munby, koji je referatom o doktorskoj disertaciji pokazao da je otišao korak dalje upravo u razradi nove doktrine. U toku nekoliko godina vrlo intenzivnog rada razradio je instrument (uvjetno) pomoću kojeg bi se trebale identificirati komunikativne potrebe učenika engleskog jezika u različitim strukama (»English for specific purposes«). Pošto disertacija u toku ove godine bude objavljena u izdanju OUP, moći će se ustanoviti bi li njegov rad mogao imati praktične primjene u istraživanju jezika — govornog i pisanog, koji upotrebljavaju stručnjaci zaposleni u različitim zanimanjima. To bi bio velik korak naprijed u odnosu prema današnjim postupcima, na primjer pri sastavljanju udžbenika i ostalih nastavnih materijala, pri čemu je sve prepušteno intuiciji i iskustvu autora tih materijala.

Pokušali smo dati okosnicu onog što nam se činilo bitnim na seminaru, koji je vrlo intenzivno radio puna dva tjedna.

Činjenica da se nije čulo mnogo nova, ohrabruje. Ona pokazuje na to da se poprište teorija nastave stranih jezika, koje je zadnjih dvadesetak godina eksplozijom ideja i tehnika rada sličilo probuđenom vulkanu, ipak smiruje. Čini se da nastupa razdoblje mirnog i hladnog preispitivanja novih ideja i konsolidacije, a to će se, bez sumnje, blagotvorno odraziti i na praksi u razredu.

Onome što su sudionici seminara čuli od predavača treba dodati inventar informacija koje su dobili komunicirajući s kolegama iz dvadeset zemalja u posebno organiziranim radnim i diskusivnim grupama, pa i privatno.

U tim se interakcijama po tko zna koji put ustanovilo da problemi u struci ne poznaju geografskih granica te da izmjena iskustava i ideja s ljudima iz različitih krajeva svijeta može i pomoći i potaknuti na daljnji rad.

M. V.

Djelatnost Sekcije za strane jezike hrvatskog filološkog društva

U mandatnom razdoblju 1976/77. godine Sekcija za strane jezike HFD-a usredotočila je svoju djelatnost na slijedeća pitanja:

— položaj stranih jezika u reformi usmjerenog obrazovanja

- valoriziranje Programa stranih jezika u osnovnoj školi
- osnivanje Metodičke tribine za nastavnike stranih jezika
- suorganizacija Konferencije »Psiholingvistika u nastavi stranih jezika«
- organizacija i sudjelovanje u natjecanjima u znanju stranih jezika učenika srednjih škola SR Hrvatske
- izdavanje stručnog časopisa za nastavnike stranih jezika »Strani jezici«
- učestvovanje u donošenju Statuta Saveza društava za strane jezike Jugoslavije
- priprema prijedloga i sudjelovanje na godišnjoj skupštini Saveza društva za strane jezike i književnost Jugoslavije
- aktivno sudjelovanje u radu i provođenju odluka UO HFD-a
- predlaganje kandidata za nagrade
- predlaganje kandidata za Kongres germanista u Dresdenu
- stalna suradnja s Društvom za primijenjenu lingvistiku SRH, sa Zavodom za prosvjetno-pedagošku službu SR Hrvatske, s Filozofskim fakultetom i Pedagoškom akademijom u Zagrebu te sa stručnim društvima na području drugih republika i pokrajina
- poslovi funkcioniranja Izvišnog odbora (nabavka pečata, financijski poslovi, obavijesti članovima, ugovori, pošta, organiziranje stručnih sastanaka i sl.).

Sekcija je pripremila materijale za Izvanrednu skupštinu HFD-a, koja je održana 18. lipnja 1976. na temu položaja stranih jezika u reformi usmjerenog obrazovanja.

Sa zaključcima Izvanredne skupštine upoznati su Prosvjetni savjet Hrvatske, Komisija Sabora SRH, Republički Sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizič-

ku kulturu, kao i njezin sekretar dr Šuvar.

U valorizaciji programa stranih jezika osnovne škole uključili su se istaknuti stručnjaci-metodičari Filozofskog fakulteta i Pedagoške akademije u Zagrebu te su njihove primjedbe i prijedlozi dostavljeni Zavodu za prosvjetno-pedagošku službu SR Hrvatske.

Metodička tribina osnovana je u siječnju 1977. s namjerom da okupi sve nastavnike stranih jezika koji žele upoznati suvremena kretanja i aktualne probleme u nastavi stranih jezika. Programska koncepcija sastojala se iz uvodnog teorijskog predavanja, razrade teorijskih pitanja u nastavnoj praksi, te informiranja o aktualnim problemima reforme odgoja i obrazovanja. Tijekom prvog razdoblja 1977. godine održana su ova predavanja i informacije: Davorica Celmic: Uloga i mjesto stranih jezika u završnoj fazi srednjeg obrazovanja (21. II); Mirjana Vilke: Teorijska osnova suvremenog pristupa nastavi stranih jezika (18. IV); Rudolf Filipović: Principi jezika u kontaktu primijenjeni u nastavi stranih jezika. Tribina je bila vrlo dobro posjećena. Održavanje predavanja omogućila je »Školska knjiga«, koja je bez naknade osigurala prostoriju.

Republičko natjecanje u znanju jezika održano je 2. IV 1977. Sudjelovalo je oko 1050 učenika iz 62 srednje škole SR Hrvatske. Sekcija je osigurala potrebna sredstva za sudjelovanje najboljih natjecatelja na saveznom natjecanju, ali nažalost, zbog propusta u organizaciji nekih drugih republičkih društava, koja se nisu pridržavala dogovorenih propozicija, naši učenici samo su djelomično sudjelovali u savezним natjecanjima. O tome je obaviješten Savez društava u Beogradu.

Razgranata djelatnost Sekcije pokazala je nužnost rješavanja administrativnih organizacijskih poslova, kao i nužnost jačeg povezivanja Sekcije s članstvom izvan Zagreba na delegatskom principu.

S. P.